

4 POLACY PODCZAS I WOJNY ŚWIATOWEJ

PRZYPOMNIJ SOBIE

1. Które z polskich stronnictw politycznych głosiły program niepodległościowy?
2. W którym z państw zaborczych panowały największe swobody polityczne?

ORIENTACJE POLITYCZNE POLAKÓW PRZED ROKIEM 1914

Przedstawiciele polskich stronnictw politycznych na początku XX w. z uwagą obserwowali narastające napięcie międzynarodowe i opracowali kilka koncepcji dotyczących strategii postępowania podczas ewentualnej wojny. We wpływowym kręgu galicyjskich konserwatystów przeważały poglądy antyrosyjskie. Przyszłości Polski, powstałej z połączenia Galicji, Kongresówki i ziem zabranych, upatrywano w unii z Austro-Węgrami. Ta **proaustriacka** orientacja polityczna nosiła również nazwę **koncepcji austro-polskiej**. Także działacze Organizacji Bojowej PPS żywili przekonaniem, że najgroźniejszym wrogiem Polaków pozostaje Rosja. W 1908 r. we Lwowie powstał tajny **Związek Walki Czynnej (ZWC)**, którego członkowie – doświadczeni bojownicy PPS, mieli szkolić kadry dla przyszłego powstania w zaborze rosyjskim. Wkrótce organizacja przyjęła charakter ponadpartyjny i zaczęła tworzyć regionalne oddziały w Galicji, w miastach Europy Zachodniej (wśród studentów-Polaków), w zaborze pruskim i rosyjskim. Komendantem ZWC został **Józef Piłsudski**, szefem sztabu – **Kazimierz Sosnkowski**.

Z kolei lider obozu narodowego, **Roman Dmowski**, za najniebezpieczniejszego wroga Polaków uważał II Rzeszę. Obowiązkiem patriotycznym było zatem podjęcie walki z Niemcami, by pod berłem carów zjednoczyć ziemie polskie i z czasem uzyskać autonomię, podobną do tej, jaką obdarzono Finlandię. Przedstawiciele orientacji antyniemieckiej mieli jednak ograniczone możliwości działania. W przeciwieństwie do przychylnych postaw władz austro-węgierskich,

JÓZEF PIŁSUDSKI

1867–1935 r.

• fotografia, Polska, lata 20.

Działacz socjalistyczny i niepodległościowy, polityk i mąż stanu, Naczelnik Państwa i naczelny wódz Wojska Polskiego. Urodził się na Wileńszczyźnie w zubożałej rodzinie ziemiańskiej o silnych tradycjach patriotycznych. Podczas studiów medycznych na uniwersytecie w Charkowie związał się z rosyjskimi organizacjami spiskowymi. W 1887 r. posądzony o udział w zamachu na cara Aleksandra III został aresztowany i kolejne 5 lat spędził na zesłaniu na Syberii. Po powrocie do kraju rozpoczął działalność w PPS. W latach 1905–1907 uczestniczył w rewolucji w Królestwie

Polskim. Po rozłamie w PPS stanął na czele PPS-Frakcji Rewolucyjnej. W latach 1908–1914 działał w Galicji – inspirował powstanie drużyn strzeleckich, a podczas I wojny światowej – Legionów Polskich. 11 listopada 1918 r. otrzymał z rąk Rady Regencyjnej pełnię władzy wojskowej i cywilnej w odradzającym się państwie. W latach 1918–1922 pełnił funkcję Naczelnika Państwa. Dowodził wojskami polskimi w czasie wojny z bolszewikami. W 1922 r. wycofał się z życia politycznego, jednak 4 lata później wrócił do polityki w wyniku zamachu stanu.

Organiza

W 1910 r. powstał Związek Walki paramilitarnej i Towarzystwo Zrzeszenia. Te paramilitarne organizacje także konspiracyjnie działały w Prusach i Rosji. Drukowano podziemne ulotki, odbywały się kursy i szkolenia. W 1914 r. w Warszawie powstała Organizacja Młodych „Zarzewie”, która miała charakter narodowy. W 1914 r. w Warszawie powstała Drużyna Strzelecka, która prowadziła szkolenia do wojny. W 1914 r. w Warszawie powstała paramilitarna organizacja – Bohaterów Szarych, której przywódcą był Józef Piłsudski.

? Jaka rolę w

Rosjanie nie podjęli walki w

Chelmszczyzna - Wiedeńskiej (o władz rosyjskiej).

W 1912 r. u b

federowanych tyczne z Galicji

dowdy Związek I wyłonić rząd na

tyjnego porozumienia środowiska nar

Związek Chrześcijański i wiele

mokracja Królestwa. W 1914 r. w Warszawie

przekonanie, że 6 sierpnia z Kr

■ Organizacje paramilitarne

W 1910 r. powstały dwie powiązane ze Związkiem Walki Czynnej organizacje paramilitarne: Związek Strzelecki we Lwowie i Towarzystwo „Strzelec” w Krakowie. Zrzeszenia te prowadziły jawne szkolenie paramilitarne młodzieży w Galicji, ale tworzyły także konspiracyjne struktury w zaborze pruskim i rosyjskim. Wydawano prasę, drukowano podręczniki i instrukcje wojskowe, odbywały się kursy doskonalące dla dowódców pododdziałów. W tym czasie podobne kroki podjęła działająca we Lwowie od 1909 r. Organizacja Młodzieży Niepodległościowej „Zarzewie”, która wywodziła się z nurtu narodowego. Młodzi narodowcy („zarzewiacy”) stworzyli legalną organizację paramilitarną: Polskie Drużyny Strzeleckie. Zbliżone również do endecji Polskie Stowarzyszenie Gimnastyczne „Sokół” prowadziło szkolenie paramilitarne w Połowych Drużynach „Sokoła”. Swoją rolę w przygotowaniu do wojny z Rosją miała też młodzież wiejska. Przeważała ona w kolejnej polskiej organizacji paramilitarnej – Drużynach Bartoszewych, nazwanych tak na cześć Bartosze Głowackiego, bohatera spod Racławic. Regionalną organizacją strzelecką, ideowo zbliżoną do Drużyn Bartoszewych, były Drużyny Podhalańskie. Ogółem ruch strzelecki zrzeszał ponad 10 tys. ochotników, którzy przeszli przeszkolenie wojskowe i dysponowali własną kadrą dowódczą.

Oddział Związku Strzeleckiego w Zakopanem w 1913 r. podczas prezentacji przed Józefem Piłsudskim.

• fotografia, Zakopane, 1913 r.

? Jaka rolę w obliczu spodziewanej wojny miały odegrać organizacje strzeleckie?

Rosjanie nie poczynili żadnych przyjaznych gestów w stronę Polaków. Przeciwnie, **oderwanie Chełmszczyzny od Królestwa Polskiego w 1912 r.**, czy upaństwowienie Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej (co oznaczało depolonizację jej personelu), ukazywało jawnie antypolskie oblicze władz rosyjskich.

W 1912 r. u boku Austriaków w Wiedniu została powołana **Komisja Tymczasowych Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych**, którą współtworzyły polskie partie polityczne z Galicji: PPS, PPSD, PSL (po 1913 PSL-Lewicą), Narodowy Związek Chłopski, Narodowy Związek Robotniczy i kilka mniejszych ugrupowań. **W razie wojny miały one wspólnie wyłonić rząd narodowy, kierujący walką na ziemiach zaboru rosyjskiego.** Charakter ponadpartyjnego porozumienia miał także **Centralny Komitet Narodowy**, powołany we Lwowie przez środowiska narodowe i ludowe: PSL-Piast, Stronnictwo Narodowo-Demokratyczne, Narodowy Związek Chrześcijańsko-Ludowy, Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Drużyny Bartoszewe i wiele mniejszych organizacji. Kwestię niepodległości odrzucała natomiast Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy (SDKPiL), której członkowie wyrażali marksistowskie przekonanie, że najważniejsza jest **walka klas**.

■ LEGIONY POLSKIE

Po wybuchu wojny z Serbią Józef Piłsudski zarządził mobilizację ochotników. W Krakowie zebrał się przedstawiciele „Strzelca” oraz Polskich Drużyn Strzeleckich i tam oczekiwali na sygnał do przekroczenia pobliskiej granicy zaboru rosyjskiego. Już 2 sierpnia 1914 r. uczynił to kilkusetosobowy patrol, który powrócił po dwudniowym rozpoznaniu sił nieprzyjacielskich. W dniu **6 sierpnia** z Krakowa wyruszyła w kierunku Kielc **I Kompania Kadrowa**, która miała wzniecić

powstanie przeciw Rosjanom. Za nią podążały kolejne oddziały strzeleckie. Wobec bierności ogółu mieszkańców Kielecczyny, obawiających się rosyjskiego odwetu, zryw nie był jednak możliwy. Wywołało to duże rozczarowanie Piłsudskiego i jego żołnierzy, którzy spodziewali się entuzjastycznego przyjęcia. Tymczasem w Wiedniu polscy politycy i parlamentarzyści zabiegali o legalizację organizacji strzeleckiej i nadanie jej statusu formacji wojskowej. W Krakowie nastąpiło połączenie Komisji Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych i Centralnego Komitetu Narodowego, w wyniku czego powstał **Naczelny Komitet Narodowy**, jako załączek przyszłego rządu polskiego i polityczna reprezentacja nurtu niepodległościowego wobec władz Austro-Węgier. Ochotnicze formacje strzeleckie miały utworzyć **Legion Zachodni** w Krakowie oraz **Legion Wschodni** we Lwowie i złożyć przysięgę wojskową, obowiązującą w całych cesarsko-królewskich siłach zbrojnych. Dowódcą całości Legionów został mianowany gen. Antoni Durski-Trzaska, Polak w służbie habsburskiej. Wkroczenie Rosjan do Galicji oraz opór środowisk narodowych wobec przysięgi na wierność cesarzowi przyczyniły się do rozwiązania Legionu Wschodniego. Część ochotników dotarła do Krakowa i zasilila organizowane tam pułki legionowe. Wkrótce polskie formacje uległy rozproszeniu. 1 Pułk Piechoty, zasilony licznymi ochotnikami, został przekształcony w **I Brygadę Legionów Polskich**, która pod komendą Józefa Piłsudskiego walczyła w Galicji i Królestwie Kongresowym. Pułki 2 i 3 utworzyły **II Brygadę Legionów**, skierowaną jesienią 1914 r. na front karpacki, gdzie walczyła na pograniczu Węgier, Galicji Wschodniej i Bukowiny.

W październiku 1915 r. wszystkie oddziały legionowe zebrały się na Wołyniu, a do dwóch istniejących formacji dołączyła nowo utworzona **III Brygada Legionów**. Zgrupowanie legionowe w sile wzmocnionej dywizji (6 pułków piechoty, 2 pułki ułanów, pułk artylerii) zyskało sławę i szacunek sojuszników, desperacko stawiając opór wielkiej ofensywie rosyjskiej w lipcu 1916 r. pod **Kostiuchnowką** i nad **Stochodem**. Jesienią 1916 r. oddziały legionowe, wykrwawione w ciężkich bojach, zostały wycofane z frontu. Dwuletnie walki po stronie państw centralnych nie przełożyły się na żaden polityczny gest, który utwierdzałby Polaków w sensie prowadzenia walki u ich boku. Nastrojów nie poprawiła nawet ogłoszona przez cesarza Franciszka Józefa I zapowiedź rozbudowy legionów do wielkości dwudywizyjnego **Polskiego Korpusu Posiłkowego**. Wśród żołnierzy panowało rozczarowanie i oburzenie. Józef Piłsudski demonstracyjnie złożył dymisję. Jednocześnie nadzorował budowę zakonspirowanej sieci oddziałów **Polskiej Organizacji Wojskowej (POW)**, początkowo na ziemiach zaboru rosyjskiego, a później także w pozostałych dzielnicach.

Żołnierz Legionów Polskich w mundurze strzeleckim z orzełkiem na okrągłej czapce – maciejówce, uzbrojony w karabin Mannlicher z bagnietem.

Szarżę pod Rokitną (dzis. zachodnia Ukraina) przeprowadził 13 czerwca 1915 r. 2 Szwadron Ułanów wchodzący w skład II Brygady Legionów, dowodzony przez rotmistrza Zbigniewa Dunina-Wąsowicza. W ciągu 15-minutowego natarcia Polacy przełamali 3 linie rosyjskiej obrony. Jednak spośród 64 szarżujących żołnierzy powróciło jedynie 6, a ich poświęcenie i tak pozostało niewykorzystane.

• obraz, Warszawa, 1934 r.

■ U BOKU EN

W pierwszych dniach wojny **stworzył manifest** i **wódza rosyjskich sił** wiadano w nim zjednoczyć **względem swej wiary** deklaracją. Z inicjatywą **powołano Komite** o orientacji prorosyjskiej **ców przeniósł się do** Gdy jesienią 1914 r. **Legionu Puławskiego** się z wieloma utracił. **II Legion Polski** (tzw. **nie dowództwa zmi** walecznością na front. **załączkiem Brygady**

I WOJNA ŚWIATOWA NA ZIEMIACH POLSKICH

PRACA Z MAPĄ

1. Omów zmiany sytuacji militarnej na ziemiach polskich w latach 1914–1917.
2. Wskaż rejon walk Legionów Polskich oraz miejsca bitew z udziałem Polaków.

■ U BOKU ENTENTY

W pierwszych dniach wojny korzystne warunki dla zwolenników **orientacji prorosyjskiej** stworzył manifest skierowany do Polaków, ogłoszony 14 sierpnia 1914 r. przez **naczelnego wodza rosyjskich sił zbrojnych, wielkiego księcia Mikołaja Mikołajewicza Romanowa**. Zapowiadano w nim zjednoczenie pod berłem cara ziem polskich, które miały uzyskać wolność *pod względem swej wiary, języka i samorządu*. Manifest pozostał jednak jedynie propagandową deklaracją. Z inicjatywy środowisk narodowych i lojalistycznych (Stronnictwo Polityki Realnej) powołano **Komitet Narodowy Polski (KNP)**, będący polityczną reprezentacją stronnictw o orientacji prorosyjskiej. Komitet działał w Warszawie, a po jej zajęciu w 1915 r. przez Niemców przeniósł się do Piotrogradu (do 1917 r.). Zakres wpływów KNP był jednak ograniczony. Gdy jesienią 1914 r. rozpoczęto w Puławach organizację polskiego legionu ochotniczego (tzw. **Legionu Puławskiego**), który miał podjąć walkę u boku armii rosyjskiej, inicjatywa ta spotkała się z wieloma utrudnieniami ze strony rosyjskiej generalicji. Legion Puławski i nowo powstający II Legion Polski (tzw. **Legion Lubelski**) zostały w marcu 1915 r. przemianowane na osobiste polecenie cara Mikołaja II na rosyjskie **drużyny pospolitego ruszenia**. Negatywne nastawienie dowództwa zmieniło się dopiero wówczas, gdy polskie oddziały ochotnicze wykazały się walecznością na froncie niemieckim. Jesienią 1915 r. drużyny wycofano na tyły, gdzie stały się załączkiem **Brygady Strzelców Polskich**. Jednostka ta walczyła w 1916 r. na Nowogródczyźnie,

a na początku następnego roku została rozwinęta do wielkości dywizji. **Dywizja Strzelców Polskich** doczekała się prawa do noszenia polskich symboli narodowych (orłów na czapkach) po abdykacji cara.

Do walki z Niemcami włączyli się także Polacy we Francji. Zamyśl utworzenia odrębnej jednostki ochotniczej u boku armii francuskiej został udaremniony przez protest ambasady Rosji. W jego wyniku zgromadzonych w mieście Bayonne ochotników wcielono do Legii Cudzoziemskiej, zachowując narodowy charakter jednostki. Kompania polska, nieoficjalnie nazywana **Legionem Bajorczyków**, walczyła w Szampanii i we Flandrii, tracąc 3/4 stanu liczebnego. Latem 1915 r. oddział rozwiązano z powodu braku możliwości uzupełnienia szeregów. Francja nie chciała angażować się w sprawy polskie, by nie zrażać rosyjskiego sojusznika. Sytuacja ta uległa zmianie dopiero po obaleniu caratu. W czerwcu 1917 r. prezydent Francji zezwolił polskim politykom we Francji na formowanie narodowych oddziałów u boku armii francuskiej. W skład **Armii Polskiej we Francji**, zwanej również **Błękitną Armią** (od barwy francuskich mundurów noszonych przez żołnierzy) weszli ochotnicy ze środowisk emigracyjnych (USA, Kanada, Francja, Brazylia) oraz Polacy – jeńcy wojenni z armii państw centralnych. Przed zakończeniem działań wojennych na front niemiecki trafiła 1 Dywizja Strzelców Polskich i, wykazując się męstwem we wspólnej walce, przypieczętowała sojusz Polaków z ententą. Był to bezcenny atut w drodze do uznania niepodległej Polski przez mocarstwa zachodnie.

WARTO WIEDZIEĆ

Sztandar bajorczyków

Kompania Batalionu „C” w 1 Pułku Piechoty Legii Cudzoziemskiej, gdyż tak brzmiała oficjalna nazwa Legionu Bajorczyków, była pierwszą polską formacją walczącą u boku armii francuskiej przeciwko Niemcom. Po wyczerpujących, wielomiesięcznych walkach frontowych z blisko 200 żołnierzy kompanii pozostało niespełna 50. Kompania została więc rozwiązana – ku zadowoleniu Rosjan, pragnących zablokować wszelkie przejawy niezależności Polaków od Rosji. W 1917 r. garstka ocalałych bajorczyków zaciągnęła się do 1 Pułku Strzelców Pieszych, pierwszej jednostki Armii Polskiej formującej się we Francji. Świadectwem odwagi bajorczyków pozostaje ich bojowa chorągiew, nosząca ślady 34 przestrzeleń.

? Na podstawie dostępnych źródeł wskaż, jakie inne wybrane formacje wojskowe zostały odznaczone Krzyżem Virtuti Militari w II Rzeczypospolitej.

Gen. Józef Haller (drugi z prawej) obejmuje dowództwo nad Armią Polską we Francji w 1918 r., składając uroczystą przysięgę na sztandar Pułku Strzelców Pieszych.

• fotografia, Francja, 1918 r.

Sztandar bajorczyków w niepodległej Polsce odznaczono Krzyżem Virtuti Militari, by oddać w ten sposób hołd wszystkim walczącym pod tym znakiem.

• fotografia współczesna, Warszawa

UMIĘDZY

Jesienią 1916 r. r. Władze osłabione i utraciły możliwość lin. Rzesza z kole miało być utwor ogłoszony przez cie rosyjskim o bitwach na front **dwóch cesarzy**, sprzymierzonej nie precyzowane niepodległość, W styczniu 1917 namiastkę polski wisko szefa Kom brzemienna w sk dowództwo nie tem Tymczasow

Hans von B Królestwa Pol w in

Przejęci nieslon cięstwo ich by by ziemie pols ciężkimi ofiar ydarte, do sz Jego Cesarz i Apostoński K Mość Cesarz tych utworzyc dziczną mona jem. Dokładn stwa Polskiego znajdzie w łoc mocarstwami bodnego sil sw nadal żyć bę

? PRACA Z

1. Wyjaśnij, ja
2. Wymień na

■ UMIEDZYNARODOWIENIE SPRAWY POLSKIEJ

Jesienią 1916 r. nastąpił wyraźny zwrot w polityce Niemiec i Austro-Węgier wobec Polaków. Władze osłabionej wojną na kilku frontach monarchii habsburskiej uznały hegemonię Niemiec i utraciły możliwości wprowadzenia w życie polityki austro-polskiej, której przeciwny był Berlin. Rzesza z kolei poszukiwała sposobu uzyskania nowych rekrutów. Rozwiązaniem problemu miało być utworzenie państwa polskiego, które pozostawałoby pod niemiecką kontrolą. Pobór ogłoszony przez władze polskie pozwoliłby na powołanie armii, która mogłaby zastąpić na froncie rosyjskim oddziały niemieckie, potrzebne do uzupełnienia strat poniesionych w wielkich bitwach na froncie zachodnim. W dniu **5 listopada 1916 r.** została ogłoszona **proklamacja dwóch cesarzy**, tzw. **Akt 5 listopada**. Zapowiadano w niej utworzenie Królestwa Polskiego, sprzymierzonego z państwami centralnymi i posiadającego własne wojsko. W dokumencie nie precyzowano granic odrodzonej Polski, jednak miał on doniosłe znaczenie dla starań o jej niepodległość, gdyż doprowadził do swoistej licytacji obietnic na arenie międzynarodowej. W styczniu 1917 r. w Warszawie zebrała się **Tymczasowa Rada Stanu**, która miała stanowić namiastkę polskiego rządu. Odpowiednikami ministerstw były departamenty i komisje. Stanowisko szefa **Komisji Wojskowej** objął Józef Piłsudski. W kwietniu tego roku zapadła w Wiedniu brzemienna w skutki decyzja: postanowiono poddać Legiony Polskie (około 21 tys. żołnierzy) dowództwu niemieckiemu. Szeroko zakrojona akcja werbunkowa do tworzonej pod patronatem Tymczasowej Rady Stanu **Polskiej Siły Zbrojnej** (niem. *Pölnische Wehrmacht*) przyniosła

TEKST ŹRÓDŁOWY

AKT 5 LISTOPADA 1916 ROKU

Hans von Beseler i Karl Kuk, pełniący od 1915 r. funkcję generalów-gubernatorów ziem Królestwa Polskiego okupowanych przez państwa centralne, 5 listopada 1916 r. proklamowali w imieniu cesarzy Wilhelma II i Franciszka Józefa I odezwę do Polaków.

Przejęci niezłomną ufnością w ostateczne zwycięstwo ich broni i życzeniem powodowani, by ziemie polskie, przez walecznych ich wojska ciężkimi ofiarami rosyjskiemu panowaniu wydarte, do szczęśliwej przywieść przyszłości, Jego Cesarska i Królewska Mość Cesarz Austrii i Apostolski Król Węgier, oraz Jego Cesarska Mość Cesarz Niemiecki ułożyli się, by z ziem tych utworzyć państwo samodzielne z dziedziczną monarchią i konstytucyjnym ustrojem. Dokładniejsze oznaczenie granic Królestwa Polskiego zastrzega się. Nowe Królestwo znajdzie w łączności z obu sprzymierzonymi mocarstwami rękojęcie potrzebne do swobodnego się swych rozwoju. We własnej armii nadal żyć będą pełne sławy tradycje wojsk

polskich dawniejszych czasów i pamięć walecznych polskich towarzyszy broni w wielkiej obecnej wojnie. Jej organizacja, wykształcenie i kierownictwo uregulowane będą we wspólnym porozumieniu.

Sprzymierzeni monarchowie, biorąc należyty wzgląd na ogólne warunki polityczne Europy jako też na dobro i bezpieczeństwo własnych krajów i ludów, żywią niepłonną nadzieję, że obecnie spełnią się życzenia państwowego i narodowego rozwoju Królestwa Polskiego. Wielkie zaś, od zachodu z Królestwem Polskim sąsiadujące, mocarstwa z radością ujrzą u swych granic wschodnich wskrzeszenie i rozkwit wolnego, szczęśliwego i własnym narodowym życiem cieszącego się państwa.

Źródło: *Wiek XX w źródłach*, oprac. M. Sobieńska-Bondaruk, S.E. Lenard, Warszawa 2002, s. 64-65.

? PRACA Z TEKSTEM ŹRÓDŁOWYM

1. Wyjaśnij, jaki ustrój miało przyjąć państwo polskie.
2. Wymień nazwy ziem, z których polskie państwo miało zostać utworzone.

znikome efekty. Wobec powszechnego braku poparcia dla dalszej współpracy z Niemcami, którzy zażądali złożenia przez legionistów nowej przysięgi wojskowej, Józef Piłsudski zainicjował akcję protestacyjną. W lipcu 1917 r. większość żołnierzy I i III Brygady odmówiła przysięgi na wierność cesarzowi Niemiec. W wyniku **kryzysu przysięgowego** Józef Piłsudski został uwięziony w twierdzy w Magdeburgu oraz internowano legionistów pochodzących z ziem zaboru rosyjskiego w obozach w Szczypiornie i Benjaminowie. Ponadto Polaków z Galicji wydano władzom austro-węgierskim. Przysięgę złożyła natomiast większość legionistów II Brygady, lecz nie z sympatii do Niemiec, a z zamiarem zachowania pod bronią przynajmniej załóżka przyszelego wojska polskiego. Zasili oni szeregi utworzonego Polskiego Korpusu Posiłkowego.

Na ziemiach Kongresówki trwały próby budowy polskiej państwowości. Tymczasowa Rada Stanu powołała do życia **Radę Regencyjną**, jako najwyższą władzę w kraju. Regenci ustanowili pierwszy rząd polski, na stanowisko premiera desygnując **Jana Kucharzewskiego**. Tymczasem Polski Korpus Posiłkowy o rzeczywistej sile brygady piechoty został oddany ponownie pod dowództwo Austriakom i w październiku 1917 r. trafił na front rosyjski na Bukowinie. Służba tam nie trwała długo, gdyż w lutym 1918 r. zawarto w Brześciu Litewskim układ pokojowy pomiędzy państwami centralnymi a Ukraińską Republiką Ludową. Prasa francuska ujawniła tajną klauzulę traktatu, w myśl której Galicja Wschodnia ze Lwowem i z Przemyślem oraz Chełmszczyzna miały zostać oddane nowo powstającemu państwu ukraińskiemu. Wiadomość ta wywołała bunt polskich jednostek. Wiosną 1918 r. Polacy *de facto* przestali być sojusznikami przegranych wojnę państw centralnych.

WARTO WIEDZIEĆ

Epopcja II Brygady Legionów

II Brygada Legionów Polskich była jedyną formacją, która podczas Wielkiej Wojny walczyła z wszystkimi trzema zaborcami. Jednostka ta powstała w maju 1915 r., a od 1916 r. jej dowódcą był pułkownik (od 1918 r. generał) Józef Haller. W latach 1915–1916 brygada toczyła ciężkie boje z Rosjanami: w czerwcu 1915 r. wstąpiła się szarżą ułanów pod Rokietną na Bukowinie, a w lipcu 1916 r. osłaniała odwrot wojsk austro-węgierskich pod Kostuchnowką na Wołyniu. W okresie tzw. kryzysu przysięgowego II Brygada wchodziła w skład Polskiego Korpusu Posiłkowego. Na wieść o podpisaniu przez państwa centralne traktatu pokojowego z Ukraińską Republiką Ludową w brygadzie wybuchł bunt, a część żołnierzy wraz z dowódcą postanowiła przebiec się na rosyjską stronę frontu, by dołączyć do polskich formacji wojskowych stacjonujących na Ukrainie. W nocy z 13 na 14 lutego 1918 r. nastąpiło przejście frontu pod Rarańczą. W Rosji żołnierze II Brygady zostali włączeni do II Korpusu Polskiego, jednego z trzech, które w okresie rewolucji i wojny domowej powstały na gruzach armii rosyjskiej (I Korpus – na Białorusi, II i III – na Ukrainie). Jego dowódcą został gen. Józef Haller. W maju 1918 r., po wkroczeniu wojsk państw centralnych na Ukrainę, żołnierze II Korpusu stoczyli nierówny bój z Niemcami pod Kanowem i dostali się do niewoli. Gen. Hallerowi udało się przez Moskwę i Murmańsk przedostać do Francji. W uznaniu niezłomności w bojach o niepodległość Polski II Brygadę Legionów Polskich nazywano Żelazną Brygadą.

? Dlaczego żołnierze Żelaznej Brygady wypowiedzieli posłuszeństwo państwu centralnym?

Bitwa pod Kanowem rozegrała się 11 maja 1918 r. Po całodziennym walce i wyczerpaniu zapasów amunicji oddziały polskie zostały zmuszone do złożenia broni.

• obraz, Warszawa, 1923 r.

■ STANOWISKA

Pod wpływem A.A. W grudniu 1916 r. państwa sprzymierzone w mówieniu Thomasa, lecz dążącego do powtarzając w rozgicznym położeniu, nania Niemiec nie wkrótce panowanie porozumienie, w wyłącznie Rosji. Be

Nad zmianą opinii w Paryżu i kierownictwa Zachodu, że w ich słabnącą Rosję w Aktu 5 listopada państwa w sprawie polskiej, się na to ani członkowie grodzka Rada Delegacji opublikowała dotychczas. Skłoniło to Rząd Tymczasowy w której zaakceptowała miała mieć rosyjskie oddziały wojskowych. Polacy sojusznika. Latem 1918 r. reprezentacją stał się Włochy i Stany Zjednoczone, jakie rozpoczęli negocjacje. Lloyd George, dla bytu Europy Zachodniej, utraty ziem polskich. Woodrow Wilson, z nich dotyczył odwołania do jednego z filarów państwa

ĆWICZENIA

1. Wymień cele, jakie państwa centralne osiągnęły w 1918 r.
2. Przedstaw polskie stanowisko w sprawie polskiej.
3. Przedstaw okoliczności, które przyczyniły się do sprawy polskiej.
4. Oceń stanowiska państw centralnych.

DLA ZAINTERESOWANYCH

J. Ciszek, *Józef Piłsudski*
R. Kaczmarek, *Polacy*

■ STANOWISKO ALIANTÓW ZACHODNICH

Pod wpływem *Aktu 5 listopada* także inne państwa dostrzegły znaczenie sprawy polskiej. W grudniu 1916 r. za niepodległość Polski opowiedział się **parlament Królestwa Włoch**, państwa sprzymierzonego z Rosją. Na początku 1917 r. kwestię polską poruszył w swoim przemówieniu Thomas Woodrow Wilson, prezydent USA, państwa formalnie jeszcze neutralnego, lecz dążącego do wojny po stronie ententy. Pod presją tych opinii głos zabrał car Mikołaj II, powtarzając w rozszerzonej formie deklarację wielkiego księcia Mikołaja Mikołajewicza. Tragiczne położenie, w jakim znajdowała się wówczas Rosja, sprawiało jednak, że obietnice pokonania Niemiec nie mogły być traktowane wiążąco. W wyniku rewolucji lutowej zakończyło się wkrótce panowanie dynastii Romanowów. Republikańskie władze rosyjskie zawarły z Francją porozumienie, w myśl którego Paryż zrzekał się głosu w sprawach polskich, pozostawiając je wyłącznie Rosji. Brytyjska dyplomacja była także przeciwna angażowaniu się w sprawy polskie.

Nad zmianą optyki państw zachodnich pracował **Komitet Narodowy Polski**, działający w Paryżu i kierowany przez Romana Dmowskiego. Zespół ten przekonywał kręgi polityczne Zachodu, że w ich interesie leży utworzenie silnego państwa polskiego, które mogłoby zastąpić słabnącą Rosję w roli antyniemieckiego sojusznika na Wschodzie. Tymczasem po ogłoszeniu *Aktu 5 listopada* państwa zachodnie bezskutecznie naciskały na Rosję na wydanie oświadczenia w sprawie polskiej, które zawierałoby konkretne obietnice dla Polaków. Jednak nie zdecydowali się na to ani członkowie rządu, ani car. **Dopiero po rewolucji lutowej 27 marca 1917 r. Piotrogródzka Rada Delegatów Robotniczych i Żołnierskich**, złożona z eserowców i mienszewików, opublikowała dokument, w którym uznała pełne prawo Polaków do własnej państwowości. Skłoniło to Rząd Tymczasowy do zajęcia stanowiska. 30 marca 1917 r. ogłosił on proklamację, w której zaakceptował prawo Polaków do samostanowienia, ale ostateczny głos w tej sprawie miała mieć rosyjska Konstytuanta. Rząd ten wyraził też zgodę na rozbudowę polskich oddziałów wojskowych. Francuzi poczuli się tym samym zwolnieni z lojalności wobec wschodniego sojusznika. Latem 1917 r. zezwolili na organizację oddziałów polskich we Francji. Ich polityczną reprezentacją stał się Komitet Narodowy Polski, uznany kolejno przez Francję, Wielką Brytanię, Włochy i Stany Zjednoczone za oficjalne przedstawicielstwo polskie. Negocjacje pokojowe, jakie rozpoczęli bolszewicy z państwami centralnymi, skłoniły premiera Wielkiej Brytanii Davida Lloyd George'a do oświadczenia, że niepodległa Polska *stanowi nieodpartą konieczność dla bytu Europy Zachodniej*. Deklaracja ta miała charakter nacisku na Rosję, aby pod groźbą utraty ziem polskich nie wyłamywała się z sojuszu. W styczniu 1918 r. prezydent USA **Thomas Woodrow Wilson** ogłosił program pokojowy, znany jako **14 punktów Wilsona**. Przedostatni z nich dotyczył odbudowy Polski. Tak więc kwestia niepodległości polskiego państwa stała się jednym z filarów powojennego ładu międzynarodowego.

ĆWICZENIA

1. Wymień cele, jakie stawiali sobie zwolennicy orientacji proaustriackiej i prorosyjskiej.
2. Przedstaw polskie formacje zbrojne walczące w I wojnie światowej.
3. Przedstaw okoliczności proklamowania *Aktu 5 listopada* i określ, jakie znaczenie miał on dla sprawy polskiej.
4. Oceń stanowisko państw ententy w sprawie polskiej w czasie I wojny światowej.

DLA ZAINTERESOWANYCH

J. Ciszek, *Józef Piłsudski*, Warszawa 2007.

R. Kaczmarek, *Polacy w armii kajczera. Na frontach I wojny światowej*, Kraków 2014.